

HOIVAYRITTÄJYYDEN AIKA NAISEN ELÄMÄNKULUSSA

PIRJO PÖLLÄNEN

Hoivayrittäjyydestä on tullut maassamme erityinen naisyrityksyyden muoto, joka tarjosi erityisesti lamavuosina naisille mahdollisuuden työllistää itsensä yrittäjänä. Vuonna 1995 sosiaali- ja terveyspalveluyrittäjät olivat Turussa kaupungin kolmanneksi suurin naisyrityksien ryhmä kauppiaiden, kampaajien ja parturien jälkeen (Vainio-Korhonen 2002, 141). 1990-luvun yhteiskuntapolitiisessa yrittäjyysdiskursseissa, jossa yrittäjyyttä pidettiin hyvänä itsensä työllistämisen mallina, yhtenä erityisuuntana onkin ollut juuri naisyrityksyyden erityiskysymysten huomioon ottaminen. Naisyrityksyyttä tuettiin mm. Keran (nykyisin Finnvera Oyj) pankkilainan takauksilla ja erityisillä naisyrityksälainoilla. Naisten osuus vuosina 1994–95 yrittäjänä aloittaneista olikin hieman tavallista suurempi, mutta kuitenkin huomattavasti miehiä vähäisempi (esim. Hyrkkänen 2001, 177–178). Sosiaali- ja terveysalallakin naisia on alan yrittäjänä suhteellisesti vähemmän kuin palkkatyöntekijäkunnan naisvaltaisuus antaisi olettaa. Lisäksi sosiaalialan yrittäjyydelle on tyypillistä, että naiset ovat yksinyrittäjiä, mutta työnantajina toimivien yrittäjien kohdalla miesten osuus lisääntyy. (Ks. Kovalainen & Simonen & Österberg 1996.)

Hoivayrityksiä on Suomessa alettu tutkia laajemmin 1990-luvulla alan yrittäjyyden lisääntymisen myötä. Tutkimuksissa on keskitytty lähinnä hoivayrittäjien omaan näkökulmaan (esim. Kovalainen 1995; Andersson & Simonen 1996; Kovalainen & Simonen & Österberg 1996; Härkki 1996; Lemponen 1999; Andersson & Kainlauri 2001; Tedre & Pöllänen 2001). Tutkimusten perusteella hoivayrittäjä on yleensä nainen, jonka yritystoiminnalle ovat tyypillisiä sen pienuus ja itsensä työllistämisen funktio. Erityisesti avopalveluita tuottavat hoivayrittäjät ovat toiminnaltaan lisäksi hyvin laaja-alaisia. Hoivayrittäjän arkea määrittää vapaa-ajan puute, eli yrittäjät joutuvat tekemään pitkiä työpäiviä ilman kunnollisia lomia. Aikaisemman tutkimuksen pe-

rusteella hoivayrittäjyydessä oleellista on siten naisuus, naisen ajankäyttö ja naisen elämän erityiskysymykset (esim. äitiys ja työn ja perheen yhteensovittaminen).

Tässä artikkelissa etsin vastausta kysymyksiin, kuinka hoivayrittäjänaiset jäsentävät elämäänsä ja yrittäjyyttään ajan (ajankäytön) kautta: milloin naisen elämässä on sopiva aika perustaa hoivayritys ja mitä yrityksen perustaminen elämänsä kannalta merkitsee? Artikkelin perustuu pieneen aineistoon (4 haastattelua), jonka keräsin ollessani mukana pohjoiskarjalaisen kunnan hoivayrittäjyyttä selvittäneessä projektissa. Projektissa tehdyssä selvityksessä tarkastelimme lähinnä kunnan ja hoivayrittäjien välistä suhdetta (ks. Tedre & Pöllänen 2001). Haastattelin selvitystä varten kaikki tapauspaikkakunnan hoivayrittäjät¹. Haastatteluista viisi oli puhelinhaastatteluja, joissa kysyin informanteilta hoivayrittäjyyden substanssiin liittyviä kysymyksiä. Neljää hoivayrittäjänaisista kävin haastattelemassa heidän työpaikoillaan. Tämä artikkeli perustuu työpaikoilla tehtyihin haastatteluihin, jotka olivat pituudeltaan 1–2 tuntia. Haastatteluissa kysyin yrittäjänaisien elämänsä elämään liittyviä asioita. Kysymyksissä keskityin niihin asioihin, joiden arvelimme olevan yrittäjän elämänsä elämässä yhteydessä yrittäjyyteen ja yrittäjäksi ryhtymiseen. Haastattelut olivat analysointivaiheessa litteroidussa muodossa. Olin aikaisemmin tutustunut aikaan teoreettisena käsitteenä ja siksi etsin vastausta tutkimuskysymykseeni aikaisemmista aikateorioista, aikaisemmasta hoivayrittäjyyttä käsittelevästä tutkimuksesta sekä näiden neljän informantin haastatteluista. Artikkelin on siis aikaisemman tutkimuksen ja neljän hoivayrittäjänaisen haastattelujen vuoropuhelu.

¹Tiedot selvityksessä mukana olleista keräsimme läänin ilmoitus- ja luparekisterijärjestelmästä, yksityisten sosiaalipalveluntuottajien rekisteristä.

Suomessa Raija Julkunen on tarkastellut ajankäyttöä naistutkimuksen näkökulmasta. Hän erottelee lineaarisen ja syklisten ajan, joita edelleen voidaan tarkastella kahdesta eri näkökulmasta. Ensimmäisen mukaan syklinen aika on traditio-naalista, agraarisen yhteiskunnan aikaa, ja lineaarinen aika käsitetään modernin ihmisen aikana. Toisen mukaan syklinen on naisen aikaa ja lineaarinen on miehen aikaa. Julkunen (1985, 296) toteaa, että ”vallitseva aikajärjestelmä on maskuliininen siinä mielessä kuin koko yhteiskuntaa hallitsevat rationaliteetit ovat miehisii, yhteiskunta on miesvaltainen ja modernisoituminen miehinen projekti”. Naiset puolestaan kantavat biologiansa ja työnjaollisen paikkansa nojalla ruumiissaan ja rationaliteeteissaan syklistä aikaa.

Traditionaalisissa agraariyhteiskunnissa ajalla (ajankäytöllä) ei Julkunen mukaan juuri ollut merkitystä sosiaalisen vuorovaikutuksen rakennusaineiksena. Materiaalisesti talonpoikien aika oli sidottu luontoperäisiin rytmeihin, kuten vuodenaikojen vaihteluun. Vastaavasti nykynaistenkin ajan voidaan katsoa rakentuneen sykleille, ajan jaksottamiselle, jossa rytmit ja toistot seuraavat toisiaan. Naisten syklejä ovat mm. kuu-kautiskierto, raskaudet ja synnytykset. Syklinen käsitys ajankäytöstä rajaa naisten elämänkulkua sekä biologisten että sosiaalisten rakenteiden muodossa.

Ajankäyttöä ja elämänkulkua voimakkaasti jaksottavia ja määrittäviä tekijöitä ovat parisuhde ja vanhemmuus. Naisten aikaa (elämänkulkua) määrittää käsitys kaikista naisista potentiaalisina äiteinä. Potentiaalinen äitiys käsitetään tässä Marjo Kurosen (1989, 24) tavoin yhteiskunnalliseksi instituutioksi, joka voimakkaasti määrittää ja säätelee naisten asemaa. Kurosen mukaan äitiys vaikuttaa välillisesti kaikkiin naisiin, koska kaikkia naisia voidaan pitää ainakin biologisilta ominaisuuksiltaan potentiaalisina äiteinä. Voidaan siis todeta, että samalla tavalla kuin yhteiskunnassa vallitsee tietty käsitys siitä, millaista äitiyden tulee olla (Kuronen 1989, 25), niin äitiyttä pidetään myös naiseuteen kuuluvana ominaisuutena. Samalla kun äitiyttä voidaan pitää biologisena konstruktiona, niin parisuhde voidaan nähdä sosiaalisena rakenteena, joka sekä rajoittaa että sitoo siinä eläviä kumppaneita. Parisuhde ei kuitenkaan ole stabiili sosiaalinen rakenne, sillä se muuttuu voimakkaasti siinä vaiheessa, kun ns.

kolmannet astuvat pariskunnan elämään (Jallinoja 2000). Kolmansia voivat olla mitkä tahansa parisuhteen väliin tulevat muuttujat, esimerkiksi lapsi, sairaus tai työ (Jallinoja 2000). Esimerkiksi hoivayritys voi siis olla parisuhteen väliin tuleva muuttuja eli ns. kolmas.

Joka kerta kun perheen sosiaalista rakennetta muutetaan uuden ratkaisevan kolmannen myötä, alkaa myös keskustelu ajankäytöstä. Parisuhteen kannalta ei ole merkitystä, ovatko ratkaisevat kolmannet kutsumattomia vieraita (esim. liiton ulkopuolinen suhde) vai tervetulleiksi toivotettuja perheenjäseniä tai vaikkapa toisen puolison uusi vastuullinen työ. Tavalla tai toisella pariskunta tulee aina yllätetyksi siinä vaiheessa, kun parisuhteen sosiaalinen rakenne rikkoutuu ratkaisevan kolmannen kautta. (Ks. Jallinoja 2000, 86.) Ajankäyttö (aika) voidaan nähdä myös vertauskuvana sille, mikä on elämässä tärkeää (Jallinoja 2000). Perheenjäsenet rakentavat ajankäyttönsä kautta perheeseen sääntöjen etiikkaa, joka asettaa asioita tärkeysjärjestykseen sen mukaan, minkä verran kukin perheenjäsen antaa/jättää aikaansa perheenjäsenten ja muiden aktiviteettien käyttöön. Samalla perheenjäsenet osoittavat, mikä on itse kunkin käsitys oikeudenmukaisesta ajan jakamisesta. (Ks. Jallinoja 2000.)

Hoivayrittäjän naisten parisuhteessa yritys voi perustamisvaiheessaan olla ratkaiseva kolmas. Yritys voi olla perheen arjessa ikään kuin uusi perheenjäsen, joka vaatii aikaa ja huomiota. Hoivayrittäjän naisen ajassa keskeistä onkin se, miten hän jakaa aikansa työn (yrityksen) ja perheenjäsenten kesken. Hoivayrittäjän pitää miettiä, miten hän rakentaa perheen sosiaalista rakennetta uudessa tilanteessa niin, että kaikki olisivat tyytyväisiä. Jos hoivayrittäjä käyttää liiaksi aikaansa yritykseensä (abstraktille perheenjäsenelle), niin joku toinen perheenjäsen (esim. lapsi tai puoliso) saattaa kokea jääneensä liian vähälle huomiolle.

MILLOIN NAISEN ELÄMÄSSÄ ON SOPIVA AIKA PERUSTAA HOIVAYRITYS?

Kun ei ole pieniä lapsia

Aikaisempi tutkimus osoittaa, että työurakokeilut ovat naisille, joilla ei ole pieniä lapsia, tyyppisempiä kuin pienten lasten äideille (ks. esim. Kovalainen, Simonen & Österberg 1996). Vaikka alle kouluikäisten lasten äitien työssäkäynti onkin

Suomessa yleistä, niin työurakokeilut ja yritystoiminta tulevat ajankohtaisiksi yleensä vasta lasten vartuttua (esim. Kovalainen & Simonen & Österberg 1996; Kivimäki 1996). Naiset itse ovat kuvaillleet yritystoimintaansa toisaalta ”elämätavaksi” ja toisaalta ”keski-ian lehtolapiseksi” (Kovalainen 1996, 203). Molemmista kuvauksista selviää, että pienimuotoista yritystoimintaa tyypillisesti harjoittavat naisyrittäjät ovat valmiita yrittäjyyteen vasta siinä vaiheessa, kun perhe ja pienet lapset eivät enää vaadi äidin ympärivuorokautista hoivaa. Myös Riikka Kivimäen (1996, 112) tutkimus osoittaa, että etenkin vanhempien naisyrittäjien näkökulma yrittäjyyteen on nimenomaan heidän perhetilanteensa muutos: vanhemmille naisille ”yrittäminen oli mahdollista, koska ei ollut enää pieniä lapsia”.

Toisaalta yritystoiminnasta voidaan hakea myös pelivaraa silloin, kun lapset ovat pieniä (Kovalainen & Simonen & Österberg 1996, 42; ks. myös Römer-Paakkanen 2002). Uudempi perheyrittäjyytutkimus osoittaa, että perheyrittäjyys antaa molemmille vanhemmille mahdollisuuden elää lasten kanssa perheen arkea. Tarja Römer-Paakkanen (2002) korostaa K-kauppiaiden perheyrittäjyytutkimuksessaan sitä, että perheyrittäjyyttä voi hänen saamiensa tulosten valossa laajemmin ajatella ratkaisuksi perheen ja työn yhdistämisongelmiin. Sillä tyypillisin työaikaan liittyvä toive pienten lasten vanhemmilla on se, että heillä tulisi olla mahdollisuus järjestellä työaikansa joustavasti perheen elämäntilanteen mukaan (Lammi-Taskula 1999, 19). Vaikka hoivayrittäjyys antaakin mahdollisuuden järjestellä ajankäyttöä, niin haastatellut hoivayrittäjät korostivat sitä, kuinka he joutuvat sitoutumaan yritykseensä 24 tuntia vuorokaudessa. Pelivarana järjestäminen yritystoiminnan kautta ei siis ole kovin yksinkertaista hoivayrittäjyyden sitovan luonteen vuoksi. Erityisen hankalassa asemassa ovat avopalveluita tuottavat hoivayrittäjät, joiden työn luonne on vielä hoivakotiyrittäjiäkin sitovampaa.

Tutkijat ovat yksimielisiä siitä, että naisten yrityksen perustamispäätöksiin vaikuttavat oleellisesti perheeseen liittyvät seikat (kuten lasten ikä ja aviomiehen tuki), oli pa itsensä yrityksen perustamisessa sitten kysymys pelivarasta tai keski-ian lehtolapsesta (ks. esim. Kovalainen & Simonen & Österberg 1996, 42). Samaa korostivat myös informantini. Haastatteluissa toistui Harriet Strandellin (1984, 258) jo 20 vuotta sitten esittämä huomio. Siinä vaiheessa, kun lapset ovat kasva-

neet aikuisiksi ja ovat muuttamassa pois kotoa, äidit alkavat usein kriittisesti pohtia suhdettaan muiden perheenjäsenten tarpeisiin ja omaan aikaansa (Strandell 1984, 258). Naiset toivovat, että vähitellen tulisi heidän vuoronsa toteuttaa unelmiaan. Haastateltu kertoo, kuinka hänellä oli lasten muutettua pois kotoa aikaa itselleen ja omille haaveilleen. Hänen haaveensa toteutuivat, kun hän koulutti itsensä lastensa aikuistuttua sairaanhoitajaksi ja terveydenhoitajaksi:

” – oli aina haaveena tämä, että minä kerran vielä lähten. Sitten, kun olin jo omat lapseni kasvattanu ja olivat aikuisiässä, niin sitten läksin opiskelemaan, ja sitten valmistuin sairaanhoitajaksi ja terveydenhoitajaksi samalla.”

Haastateltava kertoo pitävänsä hyvänä sitä, ettei hänen tällä hetkellä tarvitse ajatella muuta kuin itseään, toisin kuin hänen yrittäjäkumppaninsa, jolla on vielä pieniä lapsia:

” – niin, että aina mietti, että onko niillä koulupäiviä monesta moneen – – että mie elän niin kuin itseasiassa vaan itselleni – – Helpompihan minun on lähteä kun X:n [yrityskumppanin], hällä on pieniä lapsia, kouluiässä molemmat, ensimmäisellä ja toisella.”

Haastattelemani lapseton nainen jäseni tilannettaan hoivayrittäjänä potentiaalisen äitiyden kautta. Hänelle lapsettomuus on merkinnyt mahdollisuutta antaa enemmän aikaa yritykselle. Kun haastateltava vertaa omaa ajankäyttöään muihin tunteemiinsa hoivayrittäjiin, niin hän katsoo ajankäytöllisesti olevansa yrittäjä-äitejä suotuisammassa asemassa. Hänen elämäkuluksaan lapsettomuus on edistänyt yrittäjyyttä. Koska hänellä ei ole lapsia, niin hän on voinut käyttää lasten hoivaan varatun ajan yrityksensä vaalimiseen:

” – että lapseton pariskunta ollaan, niin ehkä se niin kun tietyllä tavalla on ollu siks merkittävä, että kun ajatellaan sen ajan kannalta – – että miten tähän on riittänyt aikaa tähän yrittäjyyteen.”

Kun on tarvittava ammatillinen pätevyys ja elämäkokemus

Syklisen ajankäyttöteorian mukaan asiat tehdään, kun aika on niille kypsä (Julkunen 1985). Naisen elämässä aika kypsyy mm. raskaaksi tulemiselle ja synnyttämiselle, mutta myös yrityksen perustamiselle. Hoivayrityksen perustaminen ei ole yksinkertainen prosessi, eikä sitä yksiselittei-

sesti voida liittää mihinkään tiettyyn elämänvaiheeseen naisen elämässä, vaan se voidaan nähdä kypsymisen tuloksena. Tätä kypsymistä tapahtuu useilla eri tasoilla (esim. koulutus, elämäkokemus ja ikääntyminen). Naisryhtäjien yrityksen perustamista on luonnehdittu myös ryhtymisprosessiksi, joka voi kestää vuosiakin (Kovalainen & Simonen & Österberg 1996). Haastattelemani neljä naista eivät kuitenkaan käyneet läpi vuosia kestävästä ryhtymisprosessista, vaan he liittävät hoivayrityksen perustamisen pikemmin sattumaan ja onneen sekä elämän mukanaan tuomaan kypsymiseen.

Naisten ammatin vaihtaminen aikuisiällä on melko tavallista. Naisilla opiskelu määrätty useisiin perhetilanteen mukaan, ja esimerkiksi avioliitto ja lapsen syntymä saattavat keskeyttää naisen opiskelun (ks. esim. Roos 1992, 92). Hoiva-ala lukeutuu niihin ammattialoihin, joihin kiinnostuneita aikuisopiskelijoita löytyy. Hoitoalana uutena ammattina nähdään kiinnostavana haasteena siinä vaiheessa, kun perhetilanne sallii naisen opiskelun. (Kivimäki 1990, 57.) Myös oman aineistoni haastateltavat ovat kouluttautuneet hoiva-alan ammatteihinsa aikuisiällä. Haastateltavien kohdalla uuteen ammattiin kouluttautumisella oli myös suora yhteys hoivayrittäjyyteen. He jäsenivät omaa tilannettaan työmarkkinoilla aikuisiällä hankitun ammattikoulutuksen kautta. Haastatellut pitivät hoivayritystään tapana työllistää itsensä ja pitää yllä ammattitaitoaan. Haastateltava kertoo huolestaan, joka hänellä oli hoivayrityksen perustamisvaiheessa:

”Miten pitäisin yllä ammattitaitoni, mihin luin kolme vuotta.”

Haastatelluilla hoivayrittäjillä oli työhönsä ammatillinen opisto- tai koulutason koulutus. Myös aikaisemmat tutkimukset osoittavat, että hoivayrittäjät ovat yritystä perustaessaan ammattitaitoista väkeä (esim. Kovalainen & Simonen & Österberg 1996, 29; Vainio-Korhonen 2002, 141). Hoivayrittäjäksi ei yleensä ryhdytä ilman alan työkokemusta. Lisäksi hoivayrittäjistä lähes puolet hankkii palkkatyökokemusta muualta kuin hoiva-alalta ennen yrittäjäksi ryhtymistään. (Kovalainen & Simonen & Österberg 1996, 21–22.) Tämä vahvistui myös omista haastatteluistani. Haastatelluilla hoivayrittäjillä oli yleensä sekä hoiva-alan että liikealan työkokemusta. Myös aikaisempi yrittäjäkokemus näyttää sekä aikaisemman

tutkimuksen että oman aineistoni valossa olevan hoivayrittäjyyttä edesauttava tekijä.

Samalla tavalla kuin ammattitaito on koulutuksen ja työkokemuksen summa, myös kokemukset muodostuvat kahdesta kokemustyyppistä (työkokemus ja elämäkokemus), joita molempia haastatellut pitivät tärkeinä hoivayrittäjyyttä edesauttaneina tekijöinä.

Elämäkokemus voidaan liittää lineaariseen aikajärjestelmään, johon, toisin kuin sykliseen aikakäsitykseen, sisältyy tulevaisuuden avoimuus ja toisenlaisuus menneisyyteen ja nykyisyyteen verrattuna (vrt. Julkunen 1985, 298). Lineaarinen aika on historiastaan tietoisesta ja pitkällä aikahorisonteilla toimivan ihmisen aikaa. Lineaarisen ajan rationaalisuuden mukaista on rakentaa elämästä projekti, jossa toiminnot tapahtuvat peräkkäin. Elämästä muodostuu projekti, karriööri, jossa kohoavat statukset muodostavat jonon. (Julkunen 1985, 298.) Tässä projektissa elämäkokemus kumuloituu statusten saavuttamisen ja eletyn (menneen) elämän myötä – myös epäonnistumiset lisäävät elämäkokemusta.

Hoivayrittäjät jäsentävät ajankulkuaan (elämänsä) korvaavien ja täydentävien paluiden ja toistojen spiraalina, jossa onnistumiset (esim. hyvin suoritettu ammatillinen koulutus, positiiviset kokemukset yrittäjyydestä ja laajan sosiaalisen verkoston luominen paikkakunnalle) ja epäonnistumiset (työttömyys, pätkätyökierre tai yrityksen konkurssi) seuraavat toisiaan luonnollisina paluina ja toistoina (ks. Julkunen 1996, 121). Julkunen kertoo, että kun hän tutkimustyössään palaa toisinaan ajan teemaan, niin samalla hän palaa spiraalin edelliselle kierrokselle ja lisää siihen sen verran uutta, että spiraali nousee seuraavalle kierrokselle. Samoin pätkätöiden varassa oleva lähihoitaja tuntuu lisäävän koulutuksen kautta saavutettuun ammattitaitoonsa aikaisemman yrittäjäkokemuksensa (muulta kuin hoiva-alalta) ja monipuolisen suhdeverkostonsa paikkakunnalla. Hän perustaa hoivayrityksen ja siirtyy näin elämäkokemuksen spiraalissa seuraavalle kierrokselle. Joskus tämä kierrokselta toiselle siirtyminen vaatii sen, että henkilö palaa edelliselle kierrokselle (esim. uudelleen koulutukseen tai yrittäjyyskurssille) joko oppimaan epäonnistumisistaan tai jäljittelemään onnistumisiaan.

Haastateltavat pitivät yrittäjyyttä haasteena, jonka vastaanottaminen vaatii elämäkokemusta. Elämäkokemus tuo mukanaan rohkeutta, jota vaaditaan hoivayrityksen perustamisessa:

”Se on ehkä semmonen, enempi on niinku uskallusta. Jotenkin sitä nuorena niinku tietysti aattelloo, että ei tässä pärjee ja entäs jos tämä romahtaa, mitä ne muut arvelloo. Minä en yhtään ajattele sillä tavalla sitä niinku.”

Kun paikkakunnan työllisyystilanne vaikeutuu

On väitetty, että postmoderneille työmarkkinoille ovat tyypillisiä katkokset työuralla (Kovalainen 1996, 46). Työura koostuu tilkkutästä, jossa eripituiset palkkatyösuhteet jaksottelevat muiden vaiheiden, kuten työttömyyden, uuteen ammattiin kouluttautumisen, itsensä työllistämisen ja jatkuvan lisäkoulutuksen, kanssa (Kovalainen 1996, 46). Ennalta määrittelemättömistä uraa ja ammatia koskevista ratkaisuista on osaltaan kysymys myös hoivayrittäjänäisten elämässä. Aikuisiällä ammattiin kouluttautuminen on tapa siirtyä ammatialta toiselle, mikä puolestaan on postmodernille ajalle tyypillinen ilmiö, joka koskettaa kumpakin sukupuolta. Vaihtelevat työuravaiheet vaativat yksilöiltä suurta joustamis- ja sopeutumiskykyä myös muilla elämän osa-alueilla kuin pelkästään työelämässä (Kovalainen 1996, 46).

1990-luvun puolivälin kasvavassa työttömyystilanteessa yritystoiminta ja itsensä työllistäminen esitettiin vaihtoehtona pitkäaikaistyöttömyydelle ja työmarkkinoilta syrjäytymiselle. Työttömyys ei kuitenkaan kosketa tasaisesti kaikkia työkykyisiä, vaan esimerkiksi henkilön ikä ja asuinpaikkakunta vaikuttavat hänen työllistymiseensä. Haastatellut osoittivat, että tapauspaikkakunnan hoivayrittäjät pitivät yrittäjyyttä vaihtoehtona työttömyydelle syrjäseudulla sijaitsevalla kotipaikkakunnallaan 1990-luvun laman aikana. Ikääntyvät haastateltavat jäsensivät tilanteensa työmarkkinoilla nuorempia heikommaksi. Yksi haastateltava epäili, että hänen ikänsä olisi saattanut olla esteenä julkiselle sektorille työllistymisessä.

Aikaisempien tutkimusten mukaan työttömyys tai sen uhka on keskeinen hoivayrittäjyyden motiivi (esim. Simonen 1996, 15). Työttömyys oman yrityksen perustamisen motiivina vaihtelee ikäryhmittäin, sillä ikääntyvistä (46–55-vuotiaista) hoiva-alan yrittäjistä noin kolmannes perustaa yrityksensä työttömäksi jäätyään. Hoivayrittäjistä lähinnä 36–45-vuotiaat puolestaan jättävät palkkatyönsä aloittaakseen yritystoiminnan. (Kovalainen & Simonen & Österberg 1996, 24–25.)

Haastatellut olivat ryhtyneet yrittäjiksi vuosina 1995–1999. Aikaisemman tutkimuksen perusteella tiedetään, että lamavuosina (1994–1995)

yrittäjinä aloittaneiden keski-ikä oli pari vuotta korkeampi kuin ennen lamaa yritystoimintansa aloittaneiden keski-ikä (Hyrkkänen 2001, 177–178). Ikääntyvät haastateltavat kertoivatkin siitä, kuinka julkisen sektorin työpaikat olisivat olleet heidän saavutettavissaan Etelä-Suomessa, mutta he eivät halunneet muuttaa pois kotipaikkakunnaltaan. Kuitenkin naisten työttömyysaste oli koko maassa suurimmillaan vuonna 1994 (Haataja & Nurmi 2000). Erityisesti iäkkäämmät naiset menettivät laman myötä asemiaan työmarkkinoilla, sillä vuosina 1993–1996 kaikkien muiden kuin 50–64-vuotiaiden ikäryhmään kuuluvien työttömyysaste oli laskussa. (Ks. Haataja & Nurmi 2000, 26–28.)

Yrityksen perustamisvaiheessa paikkakunnan työllisyystilanne oli haastatelluilla naisilla huono. Heistä yksi pääsi mukaan projektiin, jossa hänellä oli mahdollisuus perustaa hoivayritys heti ammattiin valmistuttuaan. Toinen haastateltu kertoi olleensa työttömänä yrityksensä perustamisvaiheessa. Hän oli tehnyt äitiyslomasijaisuuksia kunnan palveluksessa, mutta niiden päätyttyä hän oli jäänyt työttömäksi. Kolmas haastateltava oli puolestaan ptkätöiden varassa. Tämän vuoksi hän joutui tekemään jopa kahta työtä yhtä aikaa. Hän työskenteli päivisin terveyskeskuksessa ja öisin ambulanssissa.

Haastateltavat liittyivät hoivayrityksen perustamisen myös paikkakunnalla vallinneeseen hoivayritysmönteiseen ilmapiiriin, jota haastateltava kuvailee seuraavasti:

” – ja ehkä se sitten siitä, se vaan jotenkin päsähti päähän – se oli ehkä semmonen kausikin, joka tuli tänne – – ”

Tapauspaikkakunnalla iäkkäiden osuus väestöstä oli poikkeuksellisen suuri. Tällä hetkellä väestöstä noin 20 prosenttia on vähintään 65-vuotiaita, mikä on selvästi yli maan keskitason. Tulevaisuudessa iäkkäiden kuntalaisten osuus tulee vielä selvästi kasvamaan. Nimenomaan ikääntyneiden ihmisten lisääntyvien tarpeiden myötä myös yksityiselle hoivatuotannolle on nähty avautuvan uusia mahdollisuuksia (Södergård 1998). Hans Södergårdin näkemyksen mukaan paikkakunnilla, joissa ikääntyneiden ihmisten osuus väestöstä on suuri, on myös suurempi tarve yksityiselle hoivayrittäjyydelle kuin niillä paikkakunnilla, joilla väestörakenne on tasaisempi. Haastatellut hoivayrittäjät kertoivatkin, että paikkakunnalla

vallitseva palvelutuotannon tarve oli heidän kohdallaan edistämässä yrityksen perustamista. Tapauspaikkakunnan yksityisten palveluiden tuotanto painottuu vahvasti ikääntyneille suunnattuihin palveluihin niin, että esimerkiksi lapsille ja nuorille suunnattuja yksityisiä peruspalveluja ei juuri ole. Kaikki hoivayrittäjät eivät kuitenkaan tuota palveluita pelkästään ikääntyneelle väestönosalle.

LOPUKSI

Perheen ja työn yhteensovittaminen on naisten työelämään osallistumisen kannalta ikuinen kysymys. Jo Simone de Beauvoir (1980, 106) oli aikanaan sitä mieltä, että ”naisen on miestä paljon vaikeampi yhdistää perhe-elämää ja työtä”. Naiset pohtivat edelleen tätä perheen ja työn yhteensovittamista sekä yksilötason ratkaisuisaan että laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa. Naisten kohdalla työn ja perheen yhteensovittamiseen on etsitty hyvin monenlaisia ratkaisumalleja: Beauvoirin aikalaiset pitivät lapsettomuutta ratkaisuna työelämän haasteisiin, ja nykyajan perheet voivat valita perheyrittäjyyden kodin ja työn yhteensovittamisen malliksi. Miesten kohdalla perheen ja työn yhteensovittaminen on uusi asia, johon on alettu kiinnittää huomiota vasta viime vuosina uudenlaisen isyysajattelun kautta (ks. Korhonen 1999; Vuori 2001). Haastattelemani naiset katsoivat hoivayrittäjyyden kuuluvan naisen elämässä aikaan, jolloin heillä ei ole pieniä lapsia. Lasten muutettua pois kotoa naiset alkoi-

vat suunnitella omaa tulevaisuuttaan. Naisten tapauksessa suhtautua hoivayritykseensä voidaan siis nähdä ajankäytöllisenä konstruktiona. Haastatellut yrittäjä-äidit pitivät nimenomaan lapsille annettua aikaa keskeisenä elämän valinnoissaan.

Toisaalta naiset jäsensivät elämäänsä potentiaalisen äitiyden kautta. Potentiaalinen äitiys kytkeytyy biologiseen äitiyteen ja sitä kautta synnyttämiseen. Julkunen (1996, 129) mukaan synnyttäminen on jatkuvuuden kannalta keskeistä. Jatkuvuutta voidaan pitää yhtenä naisena olemisen keskeisenä kriteerinä, joka uuden elämän (vrt. lapsen) myötä täyttyy (Korhonen 1999, 27). Synnyttäminen on kaikkia potentiaalisia äitejä koskettava asia. Jatkuvuuden kokemusta voidaan etsiä muualtakin kuin lapsesta tai lapsen synnyttämisestä. Lapseton haastateltava kertoo:

” – mie oon sanonukin, että mie oon niin kun synnyttänyt tämän X:n [yrityksen]. Että kun Luoja ei ole suonut meille lapsia.”

Milloin naisen elämässä sitten on sopiva aika perustaa hoivayritys? Tässä artikkelissa hahmottui viisi osin vaihtoehtoistakin selitystä. Hoivayrityksen perustamiseen ei ole olemassa vain yhtä mallia, vaan monista yksilöllisistä ja rakenteellisista seikoista johtuen sopiva aika hoivayrityksen perustamiselle on silloin, 1) kun ei ole pieniä lapsia, 2) kun on tarvittava ammatillinen pätevyys ja elämäkokemus, 3) kun on ammatinvaihdon aika, 4) kun paikkakunnan työllisyystilanne vaikeutuu ja 5) kun on tilausta ja ajanhenki on suotuista hoivayrittäjyydelle.

KIRJALLISUUS:

Andersson, Sirpa & Simonen, Leila: Uudistuvat hyvinvointipalvelut maaseudulla. Raportteja 191. Stakes 1996

Andersson, Sirpa & Kainlauri, Anne: Hoivayrittäjyyden paikka – yrittäjien ja sosiaalijohtajien näkemyksiä hoivapalveluista. Finsoc: Työpapereita 1/2001. Stakes 2001

Beauvoir, Simone de: Toinen sukupuoli. Ranskan-kielisestä teoksesta *Le deuxième sexe 1 et 2* lyhentäen suomentanut Annikki Suni. Alkuperäinen teos Editions Gallimard, 1949. Jyväskylä: Kirjayhtymä, K. J. Gummerus Osakeyhtiön kirjapainossa, 1980

Haataja, Anita & Nurmi, Kaarina: Työnjako 1990-luvulla. Naiset työelämässä – ja sen ulkopuolella. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Tasa-arvon työraportteja 2000: 3. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 2000

Hyrkkänen, Raili: Yrittäjäksi ryhtyminen – mahdollisuus vai riski työnteon jatkumiselle? S. 174–202. Teoksessa: Tuominen, Eila (toim.): Muuttuva työ ja eläketurva. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 2001: 1. Helsinki 2001

Härkki, Taija: Työllistyminen mikrotyölliseksi kotipalvelualalle. Helsinki: Työministeriö, 1996

Jallinoja, Riitta: Perheen aika. Keuruu: Otava, 2000
Julkunen, Raija: Naisten aika. Tiede ja edistys 10 (1985): 4, 295–308

Julkunen, Raija: Aika ajan tasalle. S. 121–131. Teoksessa: Aittola, Tapio & Alanen, Leena & Rantamaa, Paula (toim.): Minkä ikäinen olettekaan, rouva? Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja, Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä: SoPhi, 1996

Kivimäki, Riikka: Työmarkkinoille paluu ja työuran murros. Keski-ikäisen naisen koulutus- ja työllistymis-

suunnitelmat. Tampereen yliopisto: Työelämän tutkimuskeskus, Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, 1990

Kivimäki, Riikka: Yrittäjät, perhe ja sukupuoli. S. 109–118. Teoksessa: Kinnunen, Merja & Korvajärvi, Päivi (toim.): Työelämän sukupuolistavat käytännöt. Jyväskylä: Vastapaino, Gummerus Kirjapaino Oy, 1996

Korhonen, Merja: Isyyden muutos. Keski-ikäisten miesten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus. Joensuu yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja nro 39. Joensuu: Joensuun yliopistopaino, 1999

Kovalainen, Anne: Naisyrittäjyys – uusi voimavara? S. 135–146. Teoksessa: Suokas, Pirkko (toim.): Yrittäjyyden Studia Generalia. Uusi avaus korkeakouluopiskelijoiden yrittäjyyden opiskelulle. Helsingin kauppa- ja korkeakoulun pienyrityskeskus julkaisuja M-71. Helsinki 1995

Kovalainen, Anne: Yrittäjyyden kasvun rakenteet. S. 43–60. Teoksessa: Kovalainen, Anne & Simonen, Leila: Sosiaali- ja terveysalan yrittäjyys. Juva: WSOY:n graafiset laitokset, 1996. 1996a

Kovalainen, Anne: Naisten yrittäjyys. S. 185–205. Teoksessa: Kovalainen, Anne & Simonen, Leila: Sosiaali- ja terveysalan yrittäjyys. Juva: WSOY:n graafiset laitokset, 1996. 1996b

Kovalainen, Anne & Simonen, Leila & Österberg, Johanna: Sosiaalipalveluyrittäjän muutokuva. Tutkimus sosiaali- ja terveysalan uusyrittäjistä ja vaihtoehtoisista palveluntuottajista. Raportteja 194. Stakes 1996

Kuronen, Marjo: Onnellinen ja ongelmallinen äitiys. Tutkimus lasten hoidon ja kasvatuksen asiantuntijoiden äitiyttä koskevista käsityksistä. Tampere: Tampereen yliopisto, 1989

Lammi-Taskula, Johanna: Pienet koululaiset. Työsäkävien vanhempien näkökulma. Työelämän ja perhe-elämän yhteensovittaminen. Työpapereita 3/1999. Työ ja perhe. ESR.

Lemponen, Virpi: Hyvinvointialan palveluyritykset maaseudulla. Kokemuksia ja ajatuksia yrittäjänä toimimisesta. Sarja B: 18. Helsingin yliopiston maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus 1999

Roos, J. P.: Opiskelu naisten uutena elämäntapana. Teoksessa: Rahikainen, Marjatta (toim.): Suuri muutos suomalaisen yhteiskunnan kehityspiirteitä. Helsingin yliopisto, Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus 1992

Römer-Paakkanen, Tarja: Family Entrepreneurship in a Retail Chain – The Grocer's Household-Enterprise Complex. Helsingin yliopisto, Taloustieteen laitoksen julkaisuja Nro 33, 2002. Elektroninen julkaisu osoitteessa <http://ethesis.helsinki.fi/> (24.5.2002)

Simonen, Leila: Ammattityöstä palveluyrittäjyyteen. S. 11–41. Teoksessa: Kovalainen, Anne & Simonen, Leila: Sosiaali- ja terveysalan yrittäjyys. Juva: WSOY:n graafiset laitokset, 1996

Strandell, Harriet: Kolmen naissukupolven kokemuksia työstä ja perheestä. S. 203–294. Teoksessa: Haavio-Mannila, Elina & Jallinoja, Riitta & Strandell, Harriet: Perhe, työ ja tunteet. Ristiriitoja ja ratkaisuja. Juva: WSOY:n graafiset laitokset, 1984

Södergård, Hans: Sosiaali- ja terveysala käännekohtassa. Yksityisen ja kolmannen sektorin perusanalyysi ja kehittämisen suuntaviivat. Helsinki: Taloustieto Oy, 1998

Tedre, Silva & Pöllänen, Pirjo: Sosiaalialan hoivayritysten asema kunnassa. Tapausselvitys Pohjois-Karjalassa. Yhteiskuntapolitiikan raportteja N:o 8. Joensuu yliopisto, Yhteiskuntapolitiikan laitos, 2001

Vainio-Korhonen, Kirsi: Ruokaa, vaatteita, hoivaa. Naiset ja yrittäjyys paikallisena ja yleisenä ilmiönä 1700-luvulta nykypäivään. Historiallisia tutkimuksia 213. Keuruu: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2002

Vuori Jaana: Äidit, isät ja ammatillaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnellat asiantuntijoiden kirjoituksissa. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy, 2001.